

Når ytre normer oppløses, må menneskeverdet skapes innenfra

I storesøsters b

Frode Barkved

MED ANDRE ORD

Jeg tror på reinkarnasjon. Denne kulturen er min nå. (...) Samtidig har jeg en universell identitet. Først og fremst er jeg et menneske i verden.

Mari Boine, i Ságat 12. august 2009

Jeg husker reisene i storesøsters buss. Der satt barn og voksne jeg aldri ble lei av å studere. Noen lo nesten hele tiden, delte ut klemmer og snakket med høye stemmer. Andre var lenket fast til bussetene, og slo ukontrollert med armene. En rødhåret mann imiterte trommer og trompeter mens han dirigerte et imaginært korps. Jeg elsket disse fremtoningene. Det skjedde noe hele tiden. Det var godt å være i storesøsters buss.

En av passasjerene var ganske nifs. En stor klump stakk opp av ryggen hennes, armene var stive og vridde, hendene krøket. Det gulhvite ansiktet var dekorert med brune prikker og flekker. Kinnbeina trådte skarpt frem, øynene var smale og liksom ubebodde. Munnen gapte, og det rant en seig elv av spytt nedover den ene munnviken. Jeg syntes ansiktet lignet en maske, og lurte på om det fantes noen bak.

Men hun kunne gå, og på juletefester var jeg alltid redd for å havne ved siden av henne

«Menneske er ikke noe man er automatisk»

der hun humpet rundt med maskefjeset og pukkelen sin. Men en gang skjedde det, og jeg forberedte meg på det verste da hun tok rundt hånden min. Men hun favnet den myndt og varsomt.

Ansiktet var fremdeles som en maske, men mens vi gikk rundt treet, hørte jeg at det kom en lyd ut av munnen hennes. Og jeg hørte at den langtrukne, ulende lyden, korresponderte med rytmen i julesangen. Det var noen der inne!

Jeg kunne ikke sette ord på det

FAKTA

Våre små søsken:

■ Rudolf Steiners insistering på at det «i en hemmet kropp kan bo en stor individualitet», ble en vesentlig drivkraft for de første pionerene innen antroposofisk omsorgsarbeid.

■ Steiner knyttet reinkarnasjon (gjentatte jordliv) til ideer om en individuell og kulturell evolusjonsprosess.

■ I denne teksten skriver Frode Barkved om reinkarnasjonsideen og nyttefilosofien i et humanistisk perspektiv.

■ Mye tyder på at mekaniseringen av mennesket vil tilta i det 20. århundre, godt hjulpet av et humanismebegrep der forskjellen mellom mennesket, dyret og maskinen viskes ut, skriver Barkved.

Forfatteren:

■ Frode Barkved er generalsekretær i Antroposofisk Selskap.

den gangen, men det jeg erfarte var realiteten av begrepet «iboende verdighet».

Erfaringen skulle tilta i styrke da jeg senere arbeidet med utviklingshemmede ungdommer inspirert av Rudolf Steiners menneskesyn. En gang skulle en ny medarbeider ha ansvar for en gutt med sterke spasmer og uten språk. Han var lenket til rullestol. Vi oppfordret ham til å forestille seg at det bak den ytre fremtoningen fantes et friskt menneske.

En uke senere fortalte han om en drøm der gutten kom gående mot ham fra enden av en mørk korridor. Lyset i korridoren ble sterkere jo nærmere han kom. Til slutt sto gutten der midt i lyset og var «et menneske i verden».

På 1920-tallet ble slike mennesker betegnet som «fullidioter», «tomme menneskehylstre»,

«verdiløst liv». I Tyskland var bestselgeren «Straffefrihet for å tilintetgjøre liv som ikke er verdt å leve» nettopp utkommet. I Norge arrangerte man et foredrag i «Statsøkonomiske Forening», hvor raseforsker Jon Alfred Mjøen talte over temaet «Hvad koster minusindividene stat og samfund?».

I dette medisinske klimaet ble det første antroposofiske hjemmet for utviklingshemmede grunnlagt i Tyskland, og Steiner ble spurt om medisinske og

pedagogiske råd. Pionerne var opptatte av reinkarnasjonsideen. Steiner mente at man i grunnen ikke kan «tale om normalitet eller abnormalitet når det gjelder barns sjel liv, eller menneskelig sjel liv overhodet», for «man tror man er i stand til å hjelpe gjennom dette – og i stedet driver man ut et stykke genialitet».

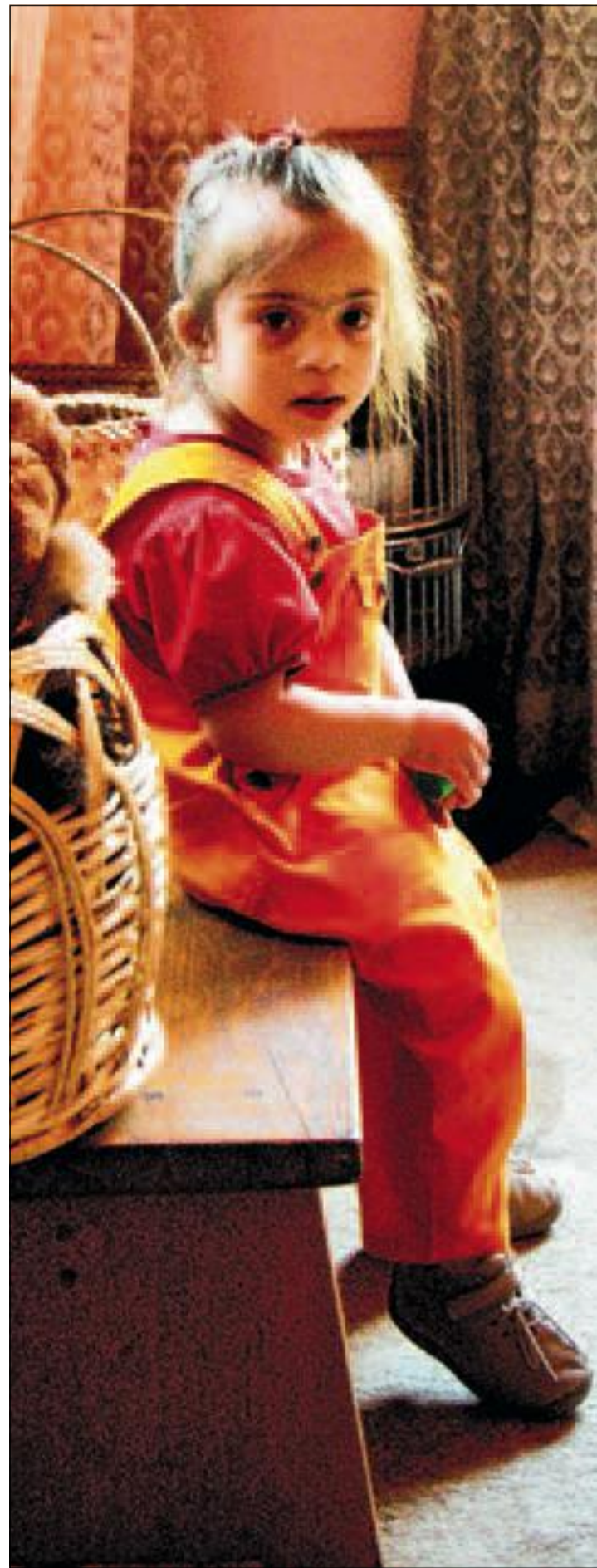
Spørsmål om hvordan man skulle forstå skjebnen til utviklingshemmede, avfeide Steiner med at skjebnespørsmål bare kan belyses individuelt. Likevel tilføyde han at et geni ofte hadde minst en inkarnasjon bak seg som «tomsing» og understreket at man måtte arbeide ikke bare med tanke på her og nå, men også det som kan oppnås for et kommende jordeliv. «Og det», hevdet han, «kan være ganske mye med den rette innsikt og hengivenhet».

Selv om et slikt utsagn nok fremdeles vil kreve en god klunk fordomsfrihet, ble Steiners insistering på at det «i en hemmet kropp kan bo en stor individualitet», en vesentlig drivkraft for de første pionerene innen antroposofisk omsorgsarbeid.

Ikke lenge etter at omsorgshjemmene ble grunnlagt, begynte det tredje rikes eutanasi-program. Det møtte protester, ikke minst fra biskop Graf von Galen. Adolf Hitler ga opp programmet etter en tid, spesielt drap på voksne mennesker. Drapene på spedbarn, barn og ungdommer som ble ansett som «uverdige til liv», fortsatte derimot i det stille.

Det totale antall drepte som følge av eutanasiaksjonene anslås til 200.000–300.000. I det medisinske miljøet fantes det, bortsett fra noen få leger som nektet å utføre ordre, få spor etter organisert livreddende innsats. Antroposofene dannet et unntak. Bente Edlund, som i sin doktoravhandling har dokumentert dette, skriver at «livet til en rekke barn som sto på makthavernes dødslist, ble reddet. Videre ble steriliseringen av unge mennesker unngått i de fleste tilfeller.» En av årsakene var at «Steiner hadde tonet ned eller opphevet samtidens overvurdering av arvens betydning. I stedet hadde han satt inn en idé om det ukrenkelige individ som utviklet seg i møte med omverdenen gjennom ulike jordeliv.»

En av de første pionerene i antroposofisk omsorgsarbeid, Franz Löffler, hadde ansvar for en schizofren ungdom som myndighetene krevde sterilisert. Både gutten og Löffler nektet, og under prosedyren sa Löffler at

UNDER OVERFLATEN: Vil det ved utgangen av det 21. århundre fremdeles være plass til et antroposofisk hjem i Tblisi i Georgia (venstre), og fra et i Norge (høyre)?

«de arvebiologiske lovmessighetene vel kan stemme i storfe- og hundeoppdrett, men for mennesker gjelder det ikke».

a. Frode Barkved om reinkarnasjon i et humanistisk perspektiv.

OLSSON

«...medles finnes de som kan se menneskene «i storesøsters buss»? spør Frode Barkved. Her fra Mikael-
njem for psykisk utviklingshemmede i Irkutsk.

BEGGE FOTO: MATS-OLA OLSSON

Den antroposofiske legen Heinrich Hardt opplyste at det under nazitiden ikke ble sterilisert ett eneste barn i hjemmet han var leder for. Og ingen psykisk utviklingshemmede ble «sendt av gårde til en voldsom død».

Ofte var opptil en tredjedel av barna av jødisk herkomst. De lå dermed under for en dobbel risiko: Ikke bare jøde, men «fullidiot» jøde – det var dårlige odds i Tyskland mellom 1939 og 1941. En mann av jødisk her-

komst fortalte at han ble reddet av Hardt som ga ham en bedøvelsessprøyte slik at han sovnet og kunne skjules under en vedstabel da Gestapo kom på inspeksjon.

I et tilbakeblikk på nazitiden skrev Löffler: «Mangel på ånd innebærer alltid grusomhet og krig. (...) Det nytter ikke at man henretter de som forbrøt seg mot det menneskelige i Nürnberg, og likevel fortsetter å predike de samme ideene fra alle katetere, ideer som direkte og indirekte har ført til disse forbrytelsene.»

Löffler plasserer ikke bestialiteten først og fremst i en politisk, men i en vitenskapelig sfære. Mange tiår før sosiologen Zygmunt Bauman lanserte lignende ideer, så Löffler at ondskapens som ble begått under nazismen var «en følge av en normalvitenskapelig, det vil si en materialistisk-biologisk tankegang», en kobling mellom «moderne rasjonalitet» og «rasehygiene».

For ham og andre antroposofere ble oppfatningen av «menneskets iboende verdighet» sammen med reinkarnasjonsideen, en kraftkilde for den spirituelle og praktiske humanismen de sto for.

Nyttefilosofen Peter Singer, ville antakelig betegnet Löffler som en artssjåvinist. Löffler hevdet jo at «de arvebiologiske lovmessighetene» kan ha noe for seg hos fe, men ikke hos folk. Dermed blir han i Singers øyne en rasist som favoriserer homo sapiens i forhold til andre dyr.

De to står langt fra hverandre. I følge Singer har «moderne medisinsk praksis blitt uforenlig med troen på at alt menneskelig liv er like mye verdt». Og hvis vi «sammenligner et svært funksjonshemmet menneske-spedbarn med et dyr, slik som en hund eller en gris, vil vi ofte finne at dyret har overlegne egenskaper, både potensielle og aktuelle, for rasjonalitet, bevissthet om egen eksistens og kommunikasjon.»

Morten Magelssen, ved Senter for medisinsk etikk, skriver at «fostre og spedbarn med utsikter til et ubehagelig liv (ifølge Singer) kan avlives – ettersom livet deres ikke har verdi i seg selv. Tilsvarende kan også foreldrene ta abort eller endog ta livet av sitt nyfødte barn hvis det nye livet reduserer deres egen totale lykke. Singer har foreslått at foreldre innen fire uker etter fødselen kan avgjøre om den nyfødtes liv skal fortsette, før spedbarnet blir tatt opp som fullverdig medlem av menneskeheden.»

Singer er både logisk og konsekvent. Hvis egenskaper som rasjonalitet og bevissthet er

det som teller i dyreriket, da er vi vel inkonsekvente «menneskerassistere» når vi dreper en hest, men ikke et spedbarn? En hest er jo mer rasjonell og kommuniserende enn et lite barn som er en dag gammel, en uke eller til og med en måned.»

I boken «Hva er humanisme?» skriver Dag Hareide at Singer avviser at det i mennesket finnes «noe iboende eller hellig». Derfor kan han forsvare drap på spedbarn eller tilbakestående mennesker i enkelte tilfeller.

Singers trang til konsekvens gjør at han stiller seg positiv til sex mellom dyr og mennesker. Når vi ikke er kvalitativt forskjellig fra dyr må vel dette være av det gode? «Vi er dyr», skiver han, «mer spesifikt, vi er store aper. Dette gjør ikke sex på tvers av artsgrensene normalt eller naturlig, (...) men det innebærer at det opphører å være en krenkelse av vår status og verdighet som mennesker.»

Det er altså ikke nødvendigvis forenlig med fellesskapets lykke at syke spedbarn eller senile oldinger får leve, mens sex mellom fru Hansen og hennes hest kan være det.

Peter Singer er gjenganger på universitetenes pensumlister verden over. Han «prediker» at den gjengse oppfatning av menneskeverdet er «en kollaps i et to tusen år gammelt moralsystem».

Han får følge av transhumanist og professoren i robotikk, Rodney Brooks: «Mennesket», sier han, «er ikke noe spesielt, vi er som andre dyr eller maskiner. Vi er maskiner som våre ektefeller, våre barn og våre hunder. Og nå bygger vi maskiner som vil matche oss og forbigå oss. Motstand er nytteløst» (ifølge Hareide i Klassekampen 18. oktober).

Han har delvis rett; mye tyder på at mekaniseringen av mennesket vil tilta i det 20. århundre, godt hjulpet av et humanismebegrep der forskjellen mellom mennesket, dyret og maskinen viskes ut. En humanisme som inkluderer en «iboende verdighet» i ethvert menneske uansett funksjonsdyktighet, vil ha nok å kjempe for i det 21. århundre.

Menneske er ikke noe man er automatisk. Det handler i sokratiske forstand om «å føde menneske i seg selv». I en tid der ytre normer oppløses, må menneskeverdet skapes innenfra.

Vil det ved utgangen av det 21. århundre fremdeles finnes de som kan se menneskene «i storesøsters buss»?

Frode Barkved